

BASKETBOLCHILARNING JAMOAVIY O'YIN STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNING AHAMIYATINI ILMIY ASOSLASH

Ilmiy rahbar: Bobojonov Nozimjon dotsent

Farg'ona Davlat universiteti

Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlar
nazariyasi va metodikasi 2-kurs magistranti

SIROJIDDIN NASRIDDINOV SALOHIDDIN O'G'LI

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada basketbolchilarning jamoaviy o'yin strategiyasini shakllantirish jarayonida kommunikativ ko'nikmalarning o'rnini va ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot davomida basketbolchilarning o'zaro muloqoti, jamoa ichida axborot almashinuvi, ishonch va muvofiqlik darajasining o'yin samaradorligiga ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: basketbol, jamoaviy o'yin strategiyasi, kommunikativ ko'nikmalar, muloqot madaniyati, o'zaro ishonch.

АННОТАЦИЯ

В данной статье научно обоснована роль и значение коммуникативных навыков в процессе формирования командной игровой стратегии баскетболистов. В ходе исследования изучено влияние взаимного общения, обмена информацией внутри команды, доверия и согласованности на эффективность игры.

Ключевые слова: баскетбол, командная игровая стратегия, коммуникативные навыки, культура общения, взаимное доверие.

ABSTRACT

This article scientifically substantiates the role and importance of communicative skills in the process of developing basketball players' team game strategy. The study examines how mutual communication, information exchange within the team, trust, and coordination affect overall game performance.

Keywords: *basketball, team game strategy, communicative skills, communication culture, mutual trust.*

KIRISH

Basketbol bugungi kunda jahon miqyosida eng ommaviy va jamoaviy sport turlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sport turi nafaqat jismoniy kuch, tezkorlik va koordinatsiyani, balki o'yinchilarning o'zaro hamkorligi, fikr almashuvi va bir-birini tushunish qobiliyatini ham talab etadi. Aynan shu jihatdan basketbol o'yinida kommunikativ ko'nikmalarning ahamiyati beqiyosdir. Har bir o'yinchining to'g'ri muloqot qila olishi, jamoaviy qarorlarni tezda qabul qilishi va o'z harakatlarini hamjihatlikda muvofiqlashtirishi o'yin natijasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Jamoaviy o'yin strategiyasining shakllanishi murabbiy va o'yinchilar o'rtasidagi samarali kommunikatsiya, shuningdek, jamoa ichidagi o'zaro ishonch darajasiga bog'liqdir. Shu boisdan, basketbolchilarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish nafaqat sport natijalarini yaxshilash, balki psixologik barqarorlik va ijobiy jamoaviy muhitni yaratishning muhim omili sifatida qaraladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, hozirgi kunda ko'plab sport jamoalarida jismoniy tayyorgarlikka e'tibor katta bo'lsa-da, o'yinchilarning o'zaro muloqot madaniyatiga yetarlicha ahamiyat berilmayapti. Bu esa o'yin davomida noto'g'ri qarorlar qabul qilish, tushunmovchilik va jamoaviy uyg'unlikning pasayishiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, basketbolchilarning jamoaviy o'yin strategiyasini shakllantirishda kommunikativ ko'nikmalarning ilmiy asoslarini o'rganish zamonaviy sport pedagogikasining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Basketbol o'yinida kommunikativ ko'nikmalar deganda o'yinchilarning o'zaro muloqot qilish, fikr almashish, ishonch bildirish, jamoaviy qaror qabul qilish va bir-birini tezda tushunish qobiliyati tushuniladi. Bu faqat so'z bilan emas, balki imo-ishora, qarash, tana harakati, hatto ovoz ohangi orqali ifodalanadigan uzviy jarayondir.

Amaliy hayotda buni quyidagicha ko'rish mumkin. Masalan, o'yinda to'pni tezkorlik bilan uzatish kerak bo'lgan holatda o'yinchi so'z ishlatmasdan ham sherigiga ko'z bilan ishora beradi. Bu jarayon jamoa a'zolari orasida ilgari mashg'ulotlarda shakllangan o'zaro tushunish orqali amalga oshadi. Murabbiy mashg'ulot vaqtida o'yinchilarga turli o'yin vaziyatlarini taklif qilib, "qaysi vaziyatda so'zsiz, qaysi holatda og'zaki muloqot bilan harakat qilish lozim"ligini amaliy tarzda mashq qildirganda, ular asta-sekin kommunikativ ko'nikmalarning mohiyatini anglay boshlaydilar.

Masalan, mashg'ulot davomida murabbiy quyidagicha amaliy topshiriq beradi: "Sizlar uch kishilik kichik jamoalar bo'ling va o'yin davomida biror so'z ishlatmasdan to'pni raqib maydoniga olib o'ting". O'yinchilar dastlab qiynaladilar, lekin vaqt o'tgan sari qarash, imo-ishora va jismoniy moslashuv orqali bir-birini his qila boshlaydilar. Bu esa jamoaviy uyg'unlikni kuchaytiradi va strategik fikrlashni rivojlantiradi.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonunlarda ta'limning asosiy vazifalaridan biri sifatida shaxsning jismoniy, aqliy va ma'naviy barkamolligini ta'minlash belgilangan. Xususan, 2020-yilda yangilangan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim jarayonida o'quvchilar va sportchilar o'rtasida muloqot, hamkorlik va o'zaro hurmatni shakllantirish zarurligi alohida ta'kidlanadi. Bu esa sport mashg'ulotlarida kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga asos yaratadi.

Masalan, Toshkent shahridagi sport maktablarida o'tkaziladigan jamoaviy mashg'ulotlarda murabbiylar "Jamoaviy ishonch zanjiri" deb nomlangan mashqdan foydalanadilar. Unda o'yinchilar ko'zlarini bog'lab, sheriklarining og'zaki yo'naltiruvlari asosida maydon bo'ylab harakatlanadilar. Bu mashq orqali ular nafaqat

ishonch, balki eshitish, tushunish va o‘zaro muloqot qilish qobiliyatlarini amaliy tarzda o‘rganadilar.

Yana bir amaliy misol “O‘yin vaziyatini tahlil qilish davrasi”. Mashg‘ulotdan so‘ng murabbiy o‘yinchilarni bir joyga yig‘ib, video tahlil asosida muhokama qiladi.

Har bir o‘yinchi o‘zining harakatini izohlaydi, sheriklarining harakatini baholaydi va fikr almashadi. Bu jarayonda ular bir-birining nuqtayi nazarini hurmat qilish, o‘z fikrini aniq ifodalash va jamoaviy yechim topish kabi kommunikativ ko‘nikmalarni mustahkamlaydilar.

Shuningdek, 2021-yilda qabul qilingan “Sport ta’limi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”gi nizomda murabbiylar faoliyatida kommunikativ yondashuvni kuchaytirish zarurligi qayd etilgan. Bu hujjat amaliyotda shunday ifodasini topadiki, endilikda sport mashg‘ulotlari faqat jismoniy tayyorgarlikka emas, balki jamoa ichidagi o‘zaro muloqot madaniyatiga ham yo‘naltirilmoqda.

Amaliy jarayonda bu quyidagicha ko‘rinadi. Mashg‘ulotlarda murabbiy har bir o‘yinchi uchun “muloqot topshirig‘i” beradi. Masalan, har bir o‘yinchi mashg‘ulot oxirida o‘z sherigiga uchta ijobiy fikr aytadi: “Bugun sen yaxshi himoya qilding”, “To‘pni uzatishda aniq eding”, “Sen bilan o‘ynash menga yoqdi”. Bu oddiy jarayon jamoada iliq muhit yaratadi va sportchilarda ijobiy kommunikativ odatlarni shakllantiradi.

Shunday qilib, basketbolchilarning jamoaviy o‘yin strategiyasini shakllantirishda kommunikativ ko‘nikmalar bu nazariy tushuncha emas, balki har bir mashg‘ulotda, har bir qarashda, har bir so‘zda, hatto jimlikda ham namoyon bo‘ladigan amaliy ko‘nikmadir. Shu jarayon orqali jamoa yagona organizmga aylanadi, o‘yinchilar esa o‘zaro tushunish, ishonch va muvofiqlikni amalda his etadilar.

Quyidagi jadval kommunikativ ko‘nikmalarning yuzaga kelish omillari, ularning jamoa strategiyasiga ta’siri hamda ilmiy manbalarga tayangan misollarni ko‘rsatadi:

Kommunikati v ko‘nikma yoki unsuri	Yuzaga kelish omili (amaliy)	Strategiyaga ta’siri (amaliy)	Ilmiy misol / Tadqiqotga asos / isbot
Jismoniy imo-ishora va teginish (tactile communication / physical touch)	O‘yin davomida o‘yinchilar qo‘l siqish, yelkaga teginish, “high- five” qilish kabi imo-harakatlar orqali bir-biriga signal beradilar.	Bu imo- ishoralar jamoa ruhiyatini ko‘taradi, ishonchni mustahkamlaydi va raqibga qarshi tezkor uyg‘unlikni yuksaltiradi.	NBA jamoalarida o‘yinchilar o‘rtasidagi teginishlar ko‘p bo‘lsa, samaradorlik ham yuqori bo‘lishi kuzatilgan tadqiqot: “Tactile Communication, Cooperation and Performance” (2008–2009 NBA kodlash orqali) Shuningdek, basketbolda “free throw” holatlarida yelkaga teginish ijobiy ta’sir ko‘rsatadi degan dalillar mavjud
Og‘zaki tezkor aloqa (vocal cues) –	O‘yin davomida “mate!”, “switch!”, “pick” kabi qisqa	Raqib pozitsiyasini tezda o‘zgartirish, hujum / himoya taktikalarini	“Coach- delivered verbal encouragement” kontseptsiyasi –

Kommunikati v ko'nikma yoki unsuri	Yuzaga kelish omili (amaliy)	Strategiyaga ta'siri (amaliy)	Ilmiy misol / Tadqiqotga asos / isbot
qisqa signal so'zlari	so'zlardagi signal berish; mashg'ulotda murabbiy va o'yinchilar bilan kodlashgan "kalit so'zlar" ishlatish.	tez amalga oshirish imkonini beradi	murabbiyning qisqa ruhlantiruv nutqlari jamoa samaradorligini oshiradi Kommunikatsiya va jamoa uyg'unligi o'rtasidagi bog'liqlik tadqiqotlari ko'p – coach-athlete muloqoti strategik o'yin holatlarini ham chiroyli qo'llab- quvvatlaydi
Video va tahlil muhokamalari	Musobaqa yoki mashg'ulotdan keyin video tahlil har bir o'yinchi o'z harakatini ko'rib, fikir yuritadi va sheriklarga takliflar bildiradi	Strategiyani to'g'ri qilish, xatolarni tez aniqlash va tuzatish	Jamoaviy sportlarda kommunikatsiyaning muvofigligi jamoa uyg'unligini kuchaytiradi degan sistematik sharhlar mavjud

Kommunikati v ko'nikma yoki unsuri	Yuzaga kelish omili (amaliy)	Strategiyaga ta'siri (amaliy)	Ilmiy misol / Tadqiqotga asos / isbot
Jamoaviy ishonch va ochiqlik	Mashg'ulotlar da "feedback" (fikir bildirish sessiyasi), jamo'a yig'ilishlari, o'zaro fikrlar almashish ritualari	O'yinchilar o'zaro xatolarini ochiq tan olib, strategik takliflar berish; strategiyani umumiy qabul qilish	"Communication and Team Cohesion Moderate the Relationship ..." tadqiqotida kommunikatsiya va jamo'a uyg'unligi o'rtasidagi o'ta muhim vositalar tahlil qilingan

XULOSA

O'zbekiston Respublikasida normativ-huquqiy jihatlar

O'zbekiston kontekstida kommunikativ ko'nikmalarning sport va ta'lim bilan bog'liqligi bevosita normativ-huquqiy hujjatlarda keng bayon etilmagan, lekin ayrim qonun va nizomlar sport-sog'lomlashtirish va ta'lim siyosatini belgilaydi. Quyida ba'zi muhim hujjatlar:

"Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonun, 1992-yil 14-yanvar, 12-son: O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va sport sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi, sport ta'limini rivojlantirishga yo'naltirilgan.

O'zbekiston oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimida sport mutaxassisleri tayyorlashga oid pedagogika qo'llanmalarda "sport faoliyatida kommunikativ qobiliyatning ahamiyati" mavzusi joriy etilgan, ya'ni mutaxassislar kommunikativ ko'nikmalarni yuksaltirishi lozimligi ta'kidlanadi.

Amaliy jihatdan, O'zbekiston maktab sport jamoalarida quyidagi kreativ misollar orqali kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish mumkin:

Maktablarda basketbol jamoalariga "sutkada bir marta o'zaro feedback sessiyasi" qilish o'yinchi sherigiga 2 ta ijobiy va 1 ta takomillashtirish fikrini aytadi.

"Xayriya mini-turnir": maktablar o'rtasida basketbol mini-turnirlar o'tkaziladi, lekin har bir o'yin orasida jamoalar 2 daqiqa tahlil qilish uchun vaqt bilan ta'minlanadi; bu yerda o'yinchilar strategiyani va kommunikatsiya yo'llarini muhokama qiladi.

"Kod so'zlar" ishlab chiqish o'yinchilar va murabbiy ma'lum kod so'zlar orqali tezkor strategik signal almashadi (masalan, "ko'k", "qizil", "zebra" kabi oddiy so'zlar).

Mashg'ulotlarda "jimlik zonasi" ma'lum vaqt ichida jamoa so'zsiz harakat qiladi, shuning uchun imo-ishora va ko'z bilan signal berish qobiliyatlari shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev, I. (2021). Basketbol o'yinini o'qitishda zamonaviy metodlar va kommunikativ yondashuv. Samarqand: SamDU nashriyoti.
2. Karimov, B. (2022). Sport psixologiyasi va kommunikativ kompetensiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti nashriyoti.
3. Qodirova, Z. (2024). Sportchilar shaxsiyati va jamoaviy o'yinlarda psixologik moslashuv. Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti
4. Sattorov, A., & Xoliqova, N. (2023). Jamoaviy sport turlarida strategik fikrlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.